De dagen spreken

A.H. Nijhoff

bron
A.H. Nijhoff, *De dagen spreken*. D.A. Daamen, Den Haag 1946

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/nijh002dage01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

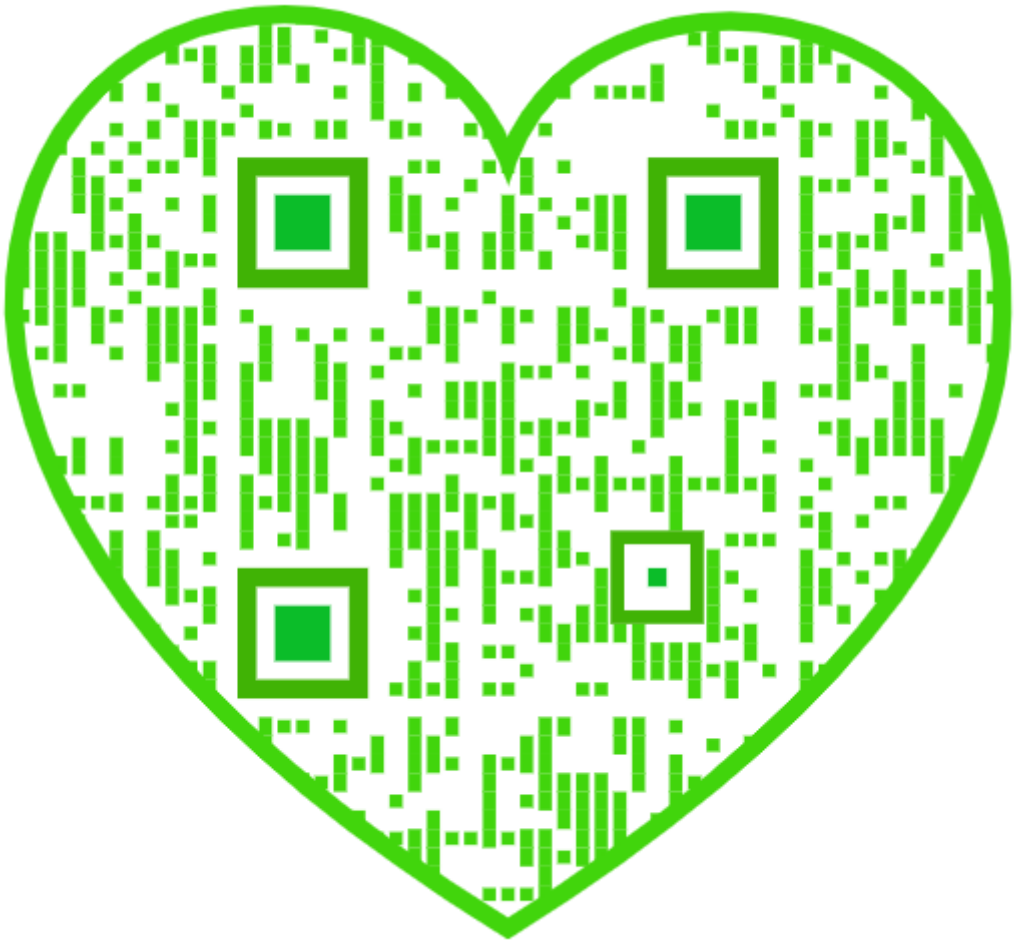

Aan de dooden

Dooden... omdat de dood al te vroegtijdig het licht in uwe oogen doofde, is het aan ons, de overlevenden, die zich schamen, u te zeggen wat er van deze wereld geworden is. De vijand is verslagen. Het kanon zwijgt. De hemel is weer stil geworden en de vogels die zich oorspronkelijk slechts schuchter uit hun schuilplaats waagden, hebben jubelend het azuur weer in bezit genomen. Het is zomer. Kinderen spelen langs de wegen; in de warme schemering van het woud droomen jonge lichamen van liefde... De menschheid, deze hulpelooze menschheid die te veel geleden heeft, haast zich het kleine dierbare geluk terug te vinden...

Dooden... gij die voor de vrijheid van deze menschheid uw eigen kleine dierbare geluk geofferd hebt, vergeeft hun dat zij u voor de vreugde van het zonlicht vergeten. Vanuit den gapenden afgrond van uw massagraf, blijft over hen waken, over hen en hunne vrijheid die nog steeds, die wederom, die gevaarlijker dan ooit te voren, wordt bedreigd. Dooden... uw taak is nog niet volbracht...

De vijand is verslagen. Tanks en kanonnen hebben de tanks en de kanonnen van den vijand het zwijgen opgelegd. Kostbare onderzeeërs hebben kostbaarder

slagschepen doen zinken. Machtige bommenwerpers hebben machtige steden en havens tot ruïnes geslagen. Productiekracht en grondstoffen hebben zich met productiekracht en grondstoffen gemeten en in hun wedstrijd een geheel werelddeel in puin gelegd. Dit is de overwinning die wij, dwazen, met vlag en dankgebed hebben gevierd. Dit is de overwinning waarin de gapende afgrond van uw massagraf, o dooden, als een uitgebrand schip vergeten ligt. Uw taak is nog niet volbracht. Uw folteringen zijn nog niet ten einde. Het is een bittere ironie, dat wij, de overlevenden, dit moeten toeroepen aan u, de dooden, dat wij die als een noodkreet het 'requiescant in pace' naar onze lippen voelen stijgen, degenen moeten zijn, die u de barmhartigheid van de eindelijke rust moeten onthouden.

Maar zoo is deze wereld na haar overwinning, dat uw graf het toevluchtsoord geworden is van onze eenige hoop.

Dooden van Buchenwald, van Belsen, van Dachau ...mishandelde, verhongerde, geschonden dooden... staat ons bij, opdat wij u beschermen tegen de tanks en kanonnen die uw en onze nederlaag beramen... opdat wij voor deze hulpelooze menschheid die te

veel geleden heeft, eenmaal het lied der vrijheid mogen zingen....

Vergeeft ons dat wij uw uitgeputte lichamen wakker houden uit hun laatsten slaap... dat wij, uw vrienden, voortgaan moeten u te martelen. Zoolang een wereld van mercenairs en collaborateurs de aanklacht van uw wonden weigert te verstaan, mogen wij die wonden niet verbinden en uw lichamen niet zalven. Zoolang een wereld van mercenairs en collaborateurs het antwoord op uw noodkreet schuldig blijft, mogen wij uw jammerklachten niet doen zwijgen. Zoolang een wereld van mercenairs en collaborateurs uw Golgotha met de vlaggen van haar overwinning dekt, mogen wij uw gruwelijke naaktheid niet begraven.

Dooden... vrienden... trouwe strijdmakkers... uw leven was niet lang genoeg om voor deze wereld de vrijheid te verwerven. Heel uw eeuwigheid is noodig voor dezen nooit voleinden strijd.

Dooden... bloemen ontstegen aan de verschroeide aarde... vruchten rijpend in het dorre puin... uw graf, uw tuin heeft aan de wanhoop opnieuw een spanne gronds ontworsteld voor het beloofde land van onze hoop.

Dooden die deze smadelijke wereld zijt ontgroeid... blijft waken over de kinderen en de geliefden. Blijft waken over ons die voor de vreugde van het zonlicht uw eenzaamheid vergeten. Ondanks uw bittere vermoeidheid blijft waken, dooden, over uw tuin waar onze toekomst rijpt. Blijft waken over deze hulpelooze menschheid en haar vrijheid. Blijft waken over ons, de levenden die zich schamen.

Aan den Nederlandschen soldaat

Het lot is je niet gunstig geweest, Nederlandsche soldaat. Het heeft je geen fair chance gegeven. Noch het land waar je geboren werd, noch de omstandigheden hebben ertoe medegewerkt om je te geven wat je toekwam.

Er was in je geboorteland niet veel voor je te doen en omdat er niets voor je was te doen had je er zelf ook geen plezier in soldaat te zijn. Je kwam in dienst en bleef er zes maanden. Je verveelde je. Je hield wacht, je mocht van tijd tot tijd den weg afzetten bij feestelijke gelegenheden en soms mocht je wat schieten met ouderwetsche geweren. Het had alles weinig te maken met het uniform dat je droeg en nauwelijks iets met het vaderland. De burgers namen je niet au sérieux. Ze beschouwden je als een parasiet die hun belasting kostte. Ze werden boos als er over bewapening gesproken werd. Zelfs de officieren hadden weinig belangstelling voor je. Het beroep van officier was een vreedzaam beroep geworden. Een beroep waaraan geen oorlog verbonden was; een goedbetaalde, nette betrekking zonder verantwoordelijkheid. Inplaats van den heldendood op het slagveld was hun toekomst een rustige oude dag. Hoe konden zij nog belangstelling voor je hebben,

want wat heeft een officier, die geen oorlog voert, met manschappen te maken?

Zoo was je positie op den 10en Mei 1940, toen Holland tegen zijn wil en verwachting in zich plotseling in de frontlinie geplaatst zag.

Jijzelf was hier evenmin op voorbereid. Je was er nauwelijks voor afgericht. De vijand was verre in de overmacht en je had geen voldoende materieel. Maar je aarzelde niet. Je nam met een geintje je plaats in. Zoo slaperig als je voor den oorlog geweest was, zoo wakker was je nu. Je vergat de beleedigingen, die de burger je had aangedaan, je vergat de onverschilligheid van je officieren, je vergat de onverantwoordelijkheid van de regeering, die dezen oorlog niet had zien aankomen en je niet voldoende bewapend had. Niemand behoefde je iets uit te leggen. Je wist ineens dat je de Nederlandsche soldaat was en wat dien soldaat te doen stond. Je schaarde je in de eerste linie om dien burger, die regeering, dat vaderland te verdedigen. Gedurende vijf korte dagen wist iedere goede Nederlander dat zijn toekomst in jouw hand lag.

Maar het lot gunde je die eer niet. Terwijl je tegen den overmachtigen vijand je heldhaftigen strijd

streed, beraamde, in achterbakse huizen van laffe burgers, het verraad je val. Niemand heeft kunnen zeggen waar dat verraad zetelde en door velen wordt het zelfs ontkend, maar jij en ik weten dat er verraad was en dat het zijn noodlottig doel bereikt heeft. Op den veertienden Mei werden de wapens neergelegd. De regeering was vertrokken en de capitulatie geteekend. Je keerde terug naar je kazerne, gekwetst, ontredderd. Je voelde je alsof je bedrogen was.

Dienzelfden avond trokken de Duitschers binnen met hun pompeuze parade van pantserwagens en oorlogstuig, met hun arrogantie van overwinnaars. Je moest hun officieren groeten, je moest beleefd zijn, je moest vergeten dat door hun hand je kameraad gevallen was. Je uniform moest ingeleverd. Alles moest ingeleverd en alles werd ingeleverd door de betreffende instanties, die, ondanks den oorlog, nog altijd veel te neutraal waren.

Je keerde terug naar je dorp of je stad en naar je werk. Of je werd gedwongen in den opbouwdienst te gaan en verzeilde van den opbouwdienst in den arbeidsdienst en vandaar in de handen der Duitschers. Je officier zag je niet terug. Zij vergaten je weer zooals zij je voor den oorlog vergeten hadden. Niemand gaf

je raad, niemand wees je den weg. Soms werd je onverschillig, ging voor de Duitschers werken of verdiende grof geld in den zwarten handel. Maar dikwijls verdomde je dat en dook liever onder en dwaalde zoolang rond tot je de ondergrondsche vond. Dan stal je wapens en munitie van den vijand en vormde groepen met andere jongens als jij en maakte je gereed om te zijner tijd den strijd met den vijand weer aan te binden. Maar nogmaals was het lot tegen je. Toen eindelijk de langverwachte bevrijding kwam, zag je met leede oogen dat er geen hulp van je gevraagd werd, dat men je niet noodighad. Terwijlde geallieerde legers Holland binnenrukten in een onafgebroken stoet van tanks en toegejuichte soldaten, stond je langs den kant van den weg, haveloos in je versleten kleeren en verbitterd, dat het lot je niet had toegestaan aan den triomftocht van deze bevrijding deel te nemen. Maar je soldaten hart kon geen rancune voelen tegen de vreemde wapenbroeders, die fortuinlijker geweest waren dan jij. Je zwichtte voor hun prachtige leger en sloot vriendschap met hen. Je reed in hun jeeps, je bewonderde hun tanks, hun wapens, hun uniformen. Je luisterde met ontzag naar het verhaal van hun glorierijken strijd, je voelde je klein en

de mindere. En als ze met je meisje wilden dansen of met je vrouw, dorst je niet weigeren. Je begreep, dat je het tegen hen aflegde.

En de geallieerden dansten met je meisje en met je vrouw. Ze waren niet moe zooals jij van vijf jaar bezetting. Ze waren goed doorvoed, zonder zorgen. Het waren sterke kerels en ze hadden het aureool van den held om zich heen. Je wist dat zij je je meisje en je vrouw ontnamen, maar je rookte hun sigaretten, je dronk hun cognac en je verzweeg wat er in je omging. Je voelde je nogmaals bedrogen door het lot. En toen de vrijwilligersbureau's werden geopend, haastte je je erheen. Terwijl je je vroeger schaamde voor het pakje, leek het je nu alsof je heil van het uniform afhing. Alsof dat uniform je bevrijden zou van de vernedering van de bezetting, van de ontberingen die je had geleden, van de haveloosheid, waarin je leven ontaard was. De geallieerde vrienden, aan wie je vertelde dat je je opgegeven had, lachten je uit. Ze noemden je een dwaas, dat je je vrijheid vrijwillig prijs gaf voor een uniform. Ze begrepen je niet, want ze wisten niet, welke poetsen het lot je gespeeld had. Maar jij wist weer niet, dat het lot zijn laatste poets nog niet gespeeld had. Je werd ingelijfd

bij de Stoottroepen of bij de Grenswacht of bij de M.T.N. Je werd bijgevoed, je zag er al flinker uit en je verwierf je aan het front een goeden naam bij de geallieerden. Maar toen je met verlof kwam merkte je dat jonge mannen, die het leven minder ernstig genomen hadden dan jij, al hoogere rangen hadden verworven in den dienst van een leger, dat met oorlog niets te maken had. En weer had je het gevoel dat je bedrogen was, dat het leger, waar jij toe hoorde, niet het echte leger was. En na veel piekeren kwam je tot de conclusie, dat er eigenlijk nog maar één echt leger bestond, waar den soldaat de plaats wordt toegewezen die hem toekomt: het leger van de groote overwinnaars. En je hebt toen niet langer nagedacht. Je hebt je opgegeven als oorlogsvrijwilliger tegen Japan.

En nu is er eindelijk rust in je ziel gekomen. Nu weet je zeker, dat je binnenkort in Engeland of Amerika je opleiding zult krijgen. Dat je binnenkort de wapens hebben zult, die een overwinnend leger noodig heeft, dat je binnenkort als soldaat in je eer hersteld zult zijn.

Maar mij spijt het dat Nederland zelf je dit niet heeft kunnen aanbieden. Mij spijt het dat juist nu, nu

Holland niet meer neutraal is, jij, de Nederlandsche soldaat die bereid bent voor ons land te vechten en te sneuvelen zonder te wijken, niet meer bij ons zijn zult om de toekomst van ons, burgers van ons goede Nederland, in je hand te houden...

Aan den verslagen vijand

Het is afgeloopen met uw duizendjarig rijk. Na zes jaar plunderen en moorden hebt ge u op genade en ongenade moeten overgeven. Uw legers zijn gedecimeerd, uw vrouwen en kinderen dakloos geworden. De machtige vloot van het gehate en benijde Albion heeft uw vesting Europa tot een omsingeld eiland gemaakt; de productiekracht van de Vereenïgde Staten heeft haar mokerslag op uw industrieën doen neerkomen; de heroïsche soldaten van het Roode leger hebben uw millioenenlegers aan flarden gereten. De hakenkruisvlag is neergehaald, het pompeuze décor van uw massa-regie ineengestort, de toekomst van uw ontwrichte Hitlerjeugd afgesloten door het neergelaten doek dat de laatste acte van uw Götterdämmerung beëindigd heeft.

Ge zijt verslagen.

In de landen waaraan uw machtswellust zich vergrepen had, juichen de klokken over uw nederlaag. In de landen die u vernietigd hebben, berekent men reeds de winsten van de overwinning.

Er is een einde gekomen aan het oorlogsgeweld. Gij die zes jaar lang den haat der volkeren op u concentreerde, zijt verslagen. Zoo heet het althans. Want de wapenen zijn nedergelegd en de menschelijke acti-

viteit die gedurende zes jaar op vernietiging gericht was, richt zich thans op wederopbouw. Voor hen die de vruchten plukten van de vernietiging en die nu de vruchten gaan plukken van den wederopbouw, is het gevaar geweken en het doel bereikt. Voor hen zijt gij verslagen.

Maar voor ons, die geen aandeel hadden aan de vernietiging en die geen aandeel zullen hebben aan de winsten van den wederopbouw, voor ons, die dezen oorlog niet gestreden hebben als een veldtocht maar als een kruistocht, is voor ons eveneens het doel bereikt? Is voor ons het gevaar geweken?

Uw leger is ontbonden, uw oorlogsindustrie onteigend, het bestuur van uw land onder contrôle gesteld. De rol waarin gij u aan de wereld voordeedt, is uitgespeeld, ge hebt uw travesti afgelegd. En de wereld die u niet anders kende dan in uw travesti, meent nu dat gij hebt afgedaan.

Maar wij, die opgesloten in de omsingelde vesting Europa vijf jaar lang oog in oog hebben gestaan met uw weerzinwekkende gestalte, wij die u vijf jaar lang bespied hebben als gij alleen waart, die u hebben zien eten en drinken, die door uw travesti heen de listen en leugens, de brutaliteit en de sentimentaliteit

van uw kwetsbare naaktheid gezien hebben, die uw hoogmoed en uw angst hebben kunnen waarnemen, die uw omkoopbaarheid hebben gekend en uw onbetrouwbaarheid hebben ondervonden, wij zijn bang dat gij slechts uw travesti hebt afgelegd om een andere vermomming aan te nemen.

Wij vreezen dat gij nog niet verslagen zijt, vijand van de vereenigde volkeren, vijand van de menschheid. De oorlog is geëindigd, maar de duif van den vrede waagt het niet neer te strijken op de met bloed doordrenkte aarde van Europa.

Het moorden heeft opgehouden, maar de moordwerktuigen liggen tegen roest beschermd, opgestapeld in de arsenalen. De heerschappij van uw onrecht heeft afgedaan, maar zij is niet vervangen door een heerschappij van het recht.

Uw leugen is achterhaald, maar het was niet de waarheid die haar achterhaalde. Uw tyrannie is gebroken en uit onze landen verdwenen, maar haar plaats, waar de vrijheid zetelen moest, bleef leeg. Uw satellieten zijn uit hun hoge posten verwijderd, maar opportunisten namen hun plaatsen in.

Uw machtsdroom is verstoord, maar macht is nog steeds de droom der menschen en der volkeren.

Gij zijt nog niet verslagen, vijand der menschheid. De verraders, die thans gevangen zitten, zullen morgen weer op vrije voeten gaan. En zij zullen weer verraden. Zij zullen opnieuw hun land verraden en wederom zult gij het zijn die hen aanvoert.

Want gij zijt listig en vindingrijk, gij draagt vele vermommingen en gij zijt overal, vijand der menschheid. Maar bedenk dit... de volkeren die gij gemarteld hebt, die gij sinds menschenheugenis geplunderd hebt en misbruikt, zij hebben u bespied achter de coulissen als gij in uw kleedkamer waart zonder schmink en zonder de bekleeding van uw rol. En zij hebben zich iederen trek van uw weerzin wekkende gestalte in het geheugen geprent. Zij zullen u herkennen waar en in welke vermomming gij u ook vertoont. En zij zullen u belagen. Zij zullen hun kruistocht voortzetten, van geslacht op geslacht, totdat gij werkelijk verslagen zult zijn. Tot de duif van den vrede neerstrijken zal op den moordkuil die deze aarde door uw toedoen geworden is. Tot het u niet meer gegeven zal zijn ons nog langer te misbruiken. Tot vrijheid, gelijkheid en broederschap op onze aarde zullen heerschen. Tot eindelijk de volkeren (en niet slechts de legers) vereenigd zullen zijn.

Aan de groote overwinnaars

Gij hebt den slag gewonnen. Gij hebt uw slag geslagen. Uw legers die door de getroffen volkeren van Europa als bevrijders werden begroet, hebben hun tenten tusschen die volkeren opgeslagen. Uw tanks die den vijand, vluchtend door de landouwen van Europa achtervolgden, hebben zich genesteld in de velden en langs de rivieren, tusschen het schaarsche vee en in het platgetreden graan.

Uw rijkdom heeft zegevierend de haveloosheid van dit uitgeputte werelddeel bezet.

Het staal en de rubber van uw zegewagens hebben de versleten weg dekken kapotgereden en in de steden de schamele plantsoentjes platgetrapt. De benzine van uw oorlogsmonsters heeft den grond doordrenkt en den bescheiden geur der aarde overwoekerd met den benevelenden adem van uw overwinning. De luxe van uw spilziek leger heeft de benepen armoe van het leeggeplunderde Europa op smartlijke wijze aan de kaak gesteld.

De grootste overwinning die sinds menschenheugenis een overwinnaar toeviel, is uw deel geworden, want een geheel werelddeel, want bondgenoot en vijand vielen u gelijkelijk als rijpe vruchten in den schoot.

Daarom noemt men u dan ook ‘de groote overwinnaars.’

Daarom kunt ge u thans een kort moment van rust veroorloven.

Gij hebt de zetels aangeschoven rond dit veroverde Europa en u breeduit neergezet om het goed in oogenschouw te nemen. Gij hebt het gladgestreken met een nonchalant gebaar om het in al zijn uitgestrektheid beter te kunnen overzien. Den weerstand dien uw hand nog hier en daar ontmoette, hebt gij uit den weg geruimd door de restanten van de vloten en de legers uwer bondgenooten weg te zenden naar den Stillen Oceaan. Gij hebt de grenzen tusschen de landen afgesloten en waterdichte schotten tusschen de volkeren geplaatst. Gij hebt de helden die als bondgenooten voor de gemeene zaak zijn doodgebloed, als landloopers van de groote wegen weggejaagd.

Ge hebt Europa gladgestreken als een schaakbord en u breeduit om dat schaakboord neergezet, want gij kunt u na uw groote overwinning de rust veroorloven van een ontspanning en gij wenscht niet gestoord te worden in uw lievelingsspel.

Gij hebt den oorlog en zijn dooden en verminkten

reeds vergeten. Als een vreedzaam burger wijdt gij u aan de genoegens van een welverdiende rust. Uw handen die bedachtzaam koningen, pionnen en kasteelen over het schaakbord schuiven zijn zich niet bewust dat zij met dingen spelen waarvoor het kostbare roode bloed der volkeren geofferd werd. Zij zijn onschuldig aan de uitkomst van het spel zooals uw vliegtuigen en tanks onschuldig waren aan de misdaad waartoe hun plichtgetrouwheid werd misbruikt. En terwijl gij u aldus verpoost, verpoozen zich de soldaten van uw luxe-legers in de verarmde steden van Europa en spelevaren uw tanks door het platgetreden graan.

Terwijl gij u aldus verpoost wischt achter de V. van uw Victorie een onzichtbare hand de woorden Vrede en Vrijheid uit. Want uw overwinning is zoo groot dat zij geen restricties naast zich duldt. Uw overwinning is zoo groot dat zij de zon verduistert voor de volkeren die in de schaduw van haar wiekslag staan. En dat zijn vele volkeren.

Gij zijt de groote overwinnaars. Gij kunt het u veroorloven te fraterniseeren met den vijand en de verraders genadig tusschen uw bondgenooten op te nemen. Gij kunt uw luxe-legers laten pierewaaien in

de verarmde steden van Europa. Gij kunt naar willekeur de overwonnen vesting Europa als curiositeit in uw musea plaatsen naast de friezen van het Parthenon... of haar als bruggehoofd gebruiken voor uw nieuwen oorlog... of haar, als afzetgebied voor het teveel van uw onevenwichtige productie, toevoegen aan uw imperium...

Gij bezit reeds de kolen en het staal en weldra zult gij ook de petroleum en de rubber onder uw contrôle krijgen. Weldra zal wellicht al het meedoogenlooze goud van deze wereld in uw handen zijn.

Want gij zijt vooralsnog de groote overwinnaars.

Maar vergeet niet, machtigen van deze wereld, dat de bondgenooten die in de schaduw van uw overwinning met hun bezittingen en hun bloed aan die overwinning hebben meebetaald... dat de landloopers die gij thans van de groote wegen weert en uit uw feestlokalen... dat die geuzen de aarde vormen waarop uw gouden tempel steunt. Vergeet niet dat de wiekslag van uw overwinning die de zon verduistert, het licht niet dooven kan.

Weest voorzichtig, groote overwinnaars, want uw victorie ligt gevangen tusschen de volkeren en hun vrijheidsdroom, tusschen de aarde en het licht. En

wat vermag uw goud wanneer die aarde scheuren gaat en het licht zijn bliksem op uw tempel richt. Wat vermogen al uw oorlogsmonsters tegen de elementen der natuur...

Hoedt u veeleer voor hun gramschap...

Aan de oorlogsinvaliden

Zoolang de menschheid bestaat hebt gij over deze wereld gestrompeld. Sinds de broedermoord van Kaïn het beeld der menschheid schond, sleept gij uwe verminkingen over het oppervlak der aarde.

De kinderen vluchten weg als zij het hinken van uw bokspoot hooren naderen; de mannen mijden u want hun druk bedrijf heeft geen plaats voor uw onbeholpenheid; slechts de vrouwen zijn u welgezind en glimlachen u behulpzaam toe, maar hun hart klopt niet sneller in uw bijzijn.

Gij zijt een steen des aanstoots voor uw medegasten die hier genoodigd werden om met hun gaven en talenten het gemeenschappelijk festijn van deze wereld tot een succes te maken. Want gij waart rond tusschen hun vlaggen en guirlanden als een booze droom; als een spelbreker; een corpus delicti. Als een etterende wond waarvan de stank de atmosfeer verpest....

Gij zijt een ongewenschte gast; een wanklank in het feestrumoer met uw klepperende krukken die door de jazzbands en fanfares een roffel slaan als van een rouwomfloerste trom. Gij zijt een put van duisternis met uw blinde oogen waarin de luister van kaarsenkroon en luchter weggezogen wordt; gij zijt een

A.H. Nijhoff, *De dagen spreken*

aan klacht met uw afzichtelijk masker dat den pronk der vrouwen tot een zonde maakt en de welsprekendheid der mannen tot een hol gezwets.

Verbaast u daarom niet, o oorlogsinvaliden, dat gij niet welkom zijt. Verbaast u niet dat wij die u als helden eerden toen wij u naar de fronten zonden, u thans niet terug wenschen te zien. Want gij zijt teruggekomen als een geteekende. Als een spiegel waarin deze wereld zichzelf en haar verminkingen herkent.

En toch waart gij nog kort geleden een der onzen, een genoodigde, die bij droeg tot het slagen van het feest. En het was als een der onzen, als een feestgenoot, dat wij u uitgeleide deden.

Muziek en vlaggen hebben u begeleid. Gij waart uitgerust met het beste dat onze vindingrijkheid bieden kon. Wij hadden u beladen en belast met goede gaven waaraan geld noch zorg waren gespaard: met een doelmatig uniform, kostbare wapens, injecties, noodrantsoenen, drank en sigaretten; met den zegen van uw kerk, met staatspensioenen, de garantie van Genève, vaderlandsliefde, heldenmoed... en met ons aller sanctie... Wie had kunnen denken dat dit alles falen zou...? Wie kon

vermoeden dat gij, de held en overwinnaar, in ons midden terug zoudt keeren als een ongewenschte gast. Gij zijt teruggekomen, maar zonder muziek en zonder vaandels. In een gesloten ambulance heeft men u heimelijk weggevoerd. Want gij waart met bloed besmeurd en gij waart naakt. Het uniform, de wapens, de bescherming van Genève, de zegen van uw kerk... zij waren zoek geraakt in de modder en het puin. Zij waren van u afgerukt, kapotgeschoten, verscheurd, vertrapt... Geen dier illuzies was bestand gebleken tegen het infernaal tumult. Zelfs niet de illuzie dat uw offer de menschheid had gebaat... Ge kwaamt terug als een verminkte, als een blinde. Gij dien wij hadden uitgerust met onze hoogste deugd, gij kwaamt terug, geteekend met het brandmerk van ons aller misdaad; als een corpus delicti van onzen broedermoord.

Verbaast u daarom niet, o oorlogsinvaliden, dat wij u mijden; dat het hinken van uw krukken onzen adem stokken doet; dat uw blinde oogen ons doen vluchten. Want uw hinken is de kreupelheid die wij met de toga onzer ambtelijke waardigheden slechts met moeite camoufleeren. Uw blindheid is de put van duisternis die achter het luttele licht van onze

kennis gaapt. En uw afzichtelijk masker is het barbaarsche menschenbeeld dat onder iederen glimlach onzer wellevendheid verborgen ligt.

Gij zijt de spiegel waarin deze wereld zichzelf en haar verminkingen herkent.

Daarom, o oorlogsinvaliden, wanhoopt niet. Uw heldenmoed heeft de menschheid niet gebaat maar uw offer is niet tevergeefsch geweest.

Blijft rond waren tusschen onze vlaggen en guirlanden. Slorpt met de duisternis van uw blinde oogen het kunstlicht weg.. Slaat uw roffel door de jazz bands en fanfares tot het feestgedruis verstomt... Tot gij stilte hebt geboden...

Want eerst dan, o oorlogsinvaliden, zal de menschheid rijp zijn om elkander te verstaan; zal zij bereid gevonden worden te luisteren naar het ordenend woord der rede...

En dan, o oorlogsinvaliden, zullen ook uw verminkingen genezen zijn...

Aan de collaborateurs

Wat verwijt men u toch, welmeenende collaborateurs...? Zijt gij soms geen goede burgers... Waart ge niet altijd als de nijvere bijen, de plichtgetrouwen die ook in tijden van storm en rampspoed onverveerd in hun arbeid volharden... Waart gij niet altijd steunpilaren der maatschappij met uw onverwoestbare geestesrust, met uw bedachtzame voorzichtigheid, uw soepele plooibaarheid, uw common sense, uw gematigdheid en uw benijdbaar aanpassingsvermogen...

Welke grieven tracht men dan toch tegen u in te brengen..!

Toen de vijand het land overrompelde en paniek zich van uw landgenooten meester maakte, hebt gij het hoofd koel gehouden. Gij liet u niet uit het veld slaan. Ge bleeft redelijk en erkendet loyaal den nederlaag. Gij stondt uzelf niet toe te treuren om wat verloren ging. Gij aanvaardet zonder murmureeren dat de omstandigheden sterker zijn dan de mensch. Gij tradt naar voren met uitgestoken hand en boodt uw diensten aan...

Terwijl uw collega's en concurrenten de onvoorzichtigheid begingen hun materialen te vernietigen of te verbergen en moedwillig hun zaken en fabrie-

A.H. Nijhoff, ***De dagen spreken***

ken tot werkeloosheid doemden, boodt gij uw materialen en fabrieken aan, hieldt gij handel en industrie in stand.

Terwijl elders de machines verzegeld werden en werkeloos te roesten lagen, draaiden uw machines, goedgesmeerd, zonder onderbreking door. Terwijl in menig ander gemeente-of rijksbureau administratie en kaartsysteem opzettelijk in de war werden gesmeten, hieldt gij uw paperassen bij met dezelfde nauwgezetheid waarmee gij vroeger uw zin voor orde te bevredigen placht. Uw bioscopen bleven de massa tot zich trekken; uw kunstwerken bleven tentoongesteld; uw woordvoerders bleven ongestoord hun stem verheffen.

Uw werklieden gingen niet naar Duitschland. Uw gebouwen werden niet geplunderd, niet ontruimd. Gij hadt grondstoffen ter beschikking, gij verschaftet werk. De loonen die gij uitbetaaldet waren hoog. Uw redelijke collaboratie beschermde uw huis, uw personeel en uw bezittingen; vrijwaarde velen tegen honger en terreur...

Wat kan men u dan toch verwijten..!

Gij zorgdet beter dan menig ander voor uw gezin.

Gij hebt het klaargespeeld dat uw kinderen, ondanks

de barre tijden, niets ontbeerden. Gij hebt ervoor gewaakt dat zij hun jonge hersens niet met angsten of met haat vermoeiden. Gij gaaft hun speelgoed en lekkernijen; gij gaaft hun, zooals ieder liefhebbend vader pleegt te doen, een onbezorgde jeugd...

Wat heeft men dan toch op u aan te merken..!

Gij zijt een rustig mensch. Gij zijt geen oproerkraaier, geen kankeraar. Gij kent geen haat. Gij leeft in vrede met vriend en vijand...

En daarom vraagt gij met verbazing wat men u eigenlijk verwijt.

Ach, collaborateur... als gij dit in de afgeloopen jaren niet begrepen hebt, hoe zult gij het dan thans begrijpen?

Zult gij het ooit begrijpen hoe verachtelijk gij zijt..? Hoe gij, met al uw deugden en kwaliteiten het prototype van den verrader zijt. Hoe gij, met al uw redelijkheid, den geest verraadt.

Hoe uw vredelievendheid de leugen dient en uw dienstvaardigheid het onrecht schraagt. Hoe uw voorzichtigheid sjachert met het belang van de gemeenschap en uw zin voor orde het nobele verzet van den getergde ontkracht.

Want gij zijt, met al uw karakterlooze deugden, als

het zware water dat de rotsen gladschuurt en hoogte en diepte nivelleert.

Gij ligt in onze samenleving als een dood stuk drijfzand, waarin de voetstap van de moeizaam voortschrijdende menschheid, verraderlijk verzwolgen wordt. Gij zijt de ballast die de vleugelen van den held met een looden last bezwaart...

Want gij zijt een onverschillige. Gij bezit vaderland noch vriend noch vijand. Gij bezit niets anders om voor te vechten dan uw zaak en uw gezin: en zaak en gezin kunnen zich ook zonder vechten veilig stellen in iedere maatschappij en onder elk regime. Wat wij u verwijten, verachtelijke collaborateurs..? Dat gij weigert uw eereschuld te betalen door u te onttrekken aan het leed der wereld. Dat gij u vrijwaart tegen haar pijn...

Dat gij niet haat, dat gij u weet aan te passen, dat gij bedachtzaam zijt, voorzichtig, plooibaar en gematigd. Dat gij redelijk zijt.

Morgen zult gij met dezelfde nauwgezetheid arbeiden voor uw nieuwe meesters en zal de veiligheid van uw zaak en uw gezin opnieuw verzekerd zijn. Dit is althans uwe bedoeling.

Maar tusschen gisteren en morgen liggen de been-

deren van de vermoorden, ligt de diepe kloof der massagraven die tusschen u en ons voor altijd de demarcatielijn getrokken heeft. Uw drijfzand zal door ons niet meer betreden worden. Het zal uit onze nieuwe samenleving uitgebannen worden als een verdoemd gebied. En gij, uw zaak en uw gezin, gij zult er sterven. Gij zult er crepeeren als een hond. Neen, zèlfs niet als een hond, want een hond verdedigt nog zijn meester...

Aan de illegale strijders

Gij, en niet de wapenen der groote overwinnaars, hebt den vijand de uiteindelijke nederlaag toegebracht. Zonder uw aandeel in den strijd zou deze oorlog, als alle oorlogen, slechts een zinlooze vernieling zijn geweest. Wat er voor de toekomst uit deze wereldramp te winnen viel, werd door u gewonnen.

Gij waart velen. Uw front was wijdvertakt. Door alle landen van Europa, door alle lagen der maatschappij vertakten zich zijn aderen. Alle leeftijden waren vertegenwoordigd in uw rangen. Alle godsdiensten, alle klassen en beroepen. Te zamen vormdet gij 'het verzet'. Te zamen bevocht gij denzelfden vijand. Maar niet allen beoogdet gij dezelfde overwinning.

Er waren er onder u die in opdracht van de uitgeweken regeeringen, het vaderland en de kroon verdedigden. Er waren er die, in contact met het overzeesche kapitaal, het groot-kapitaal verdedigden. Er waren er die hun sociale positie na den oorlog garant meenden te moeten stellen door hun naam te verbinden aan den illegalen strijd. Er waren er die het zwaard hadden omgegord als soldaten van de kerk. Er waren avonturiers onder u, collabora-

teurs die op beide paarden gokten, en velen die de gelegenheid hadden aangegrepen om los te breken uit hun eigen middelmatigheid en in het heroïsme van het dramatisch oogenblik hun dagdroom te verwezenlijken. En ten slotte waart gij er, oprechten en overtuigden, die noch een kerk, noch een sociale positie, noch de regeering of het kapitaal verdedigdet, maar in dezen strijd, als in iederen strijd, de zaak der menschheid diendet. Gij, oprechten en overtuigden, waart in dat wijdvertakte front de ziel waaruit het verzet zijn geestkracht putte. Gij waart het, die den vijand uitdreeft uit zijn schuilplaats, die hem benaamdet, die hem aan den schandpaal bondt, die hem van zijn kleeren en ordeteekenen ontdeedt en hem aan de wereld toondet in al de weerzinwekkendheid van zijn onzedelijke naaktheid. Gij zijt het, oprechten en overtuigden, die hem voor altijd gebrandmerkt hebt.

Omdat gij uw geheele leven tegen het onrecht hadt gevochten waart gij voorbeschikt in dezen strijd het keurkorps te zijn. Want voor de eerste maal in de annalen van uw moeizame worsteling voor recht en vrijheid was het u gegeven den vijand met open vizier te bestrijden. Voor de eerste maal in

het eeuwenoude tweegevecht tusschen recht en macht, deed zich de situatie voor dat de fronten van kapitaal en behoudendheid samenvielen met uw front, en dat uw strijdkreet ‘voor vrijheid, waarheid en recht’ de strijdkreet was die langs de geheele linie van dit heterogene front weerklonk.

Vijf jaar lang hebt gij aldus den vijand openlijker dan ooit te voren met het woord en met de daad kunnen bevechten. Daar men u tijdelijk noodig had, hebt gij in die vijf jaar ongestraft zijn leugen kunnen ontmaskeren, de misdaad van zijn dwingelandij wereldkundig kunnen maken. Dank zij de noodzaak der omstandigheden heeft het geheele front van het verzet uw zaak gediend.

Thans is die tijdelijke periode van hooggestemde eensgezindheid weer voorbij. De wapenen die de economische en militaire nederlaag van den vijand bewerkstelligden, hebben de eer der overwinning voor zich opgeeischt en kraaien luidkeels victorie. Regeering en kapitaal en kerk hebben zich haastig achter die wapenen teruggetrokken. Evenals vóór dezen oorlog, staat gij thans wéér alleen, gij, de steunpilaren van het geestelijk verzet.

De gemeenschappelijke strijdkreet is vergeten. Het

aaneengesloten front is weer uiteengevallen in meerdere kleine fronten waarvan de geschutten tegen u zijn opgesteld. Den vijand wordt reeds weer de hand gereikt.

Al onze offers zouden tevergeefs gebracht zijn als gij er niet waart geweest, oprechten van het verzet, als uw dooden en uw belangelooze daden niet als een onaanrandbaar monument in het schootsveld van de geschutten lagen. Hun getuigenis kan niet meer ongedaan gemaakt. Want zij waren het die den vijand de uiteindelijke nederlaag hebben toegebracht, die zijn verwerpelijkheid ten hemel deden schreien, die hem als misdadiger voor de rechtbank van het menschelijk geweten voerden en de wereld dwongen het oordeel over hem uit te spreken.

De wapenen hebben den concurrent verslagen, maar gij, oprechten en overtuigden van het verzet, gij versloegt den vijand.

Nu reeds beijveren zich die wapenen om den verslagen concurrent als bondgenoot te winnen tegen den nieuwen concurrent. Maar het oordeel dat uitgesproken werd, is onherroepelijk.

Terwijl de frontsoldaten worden gedemobiliseerd, de burgers zich weer aan hun arbeid begeven, en

zeer velen die uw wapenbroeders waren in den illegalen strijd, zich teruggetrokken hebben uit uw gelederen om rang te nemen in de gelederen van het gezag, zijt gij gedwongen in de eerste linie stand te houden. Want voor u begint wellicht nu pas de werkelijke strijd. Zooals gij in de afgeloopen jaren een weg van waarheid, vrijheid en recht gebaand hebt dwars door de leugens en de concentratiekampen van den vijand, tracht zoo ook nu een weg te banen die, dwars door het woekergewas der huidige wantoestanden, rechtstreeks naar een betere toekomst voert....

Aan de uitgeweken koningen

Koningen..! In Uw koninkrijken die van deze wereld zijn, is veel veranderd tijdens uw afwezigheid. Velen van uw rijksgenooten die nimmer honger leden, hebben gehongerd. Velen die nimmer zonder arbeid waren, zijn werkeloos geweest. Velen die nimmer steun behoefden moesten zich op vreemde hulp verlaten. Velen die hooge posten bekleedden, hebben zich ontpopt als verraders. Velen die waren aangesteld om het recht te handhaven, hebben het onrecht in de hand gewerkt. Velen, wier taak het was het schaarsche voedsel te verdeelen, hebben zich ten koste van hun naasten verrijkt. Velen hebben valschheid in geschrifte gepleegd om anderen te redden. Velen moesten onder valsche namen leven of zich verborgen houden. Die oprecht waren, werden gevangen gezet. Die nimmer een misdaad deden werden terdoodgebracht...

Koningen..! Uw tronen wortelen in de diepe bedding onzer oudste menschelijke gemeenschap. Uw kroon en koningsmantel dateeren uit de prilste jeugd der menschheid. Uw herkomst is ouder dan de geschiedenis. Zij is oud als de legende. De weg dien Gij hebt afgelegd, is een lange weg gemerkt met de mijlpalen waarin de menschelijke samenleving de

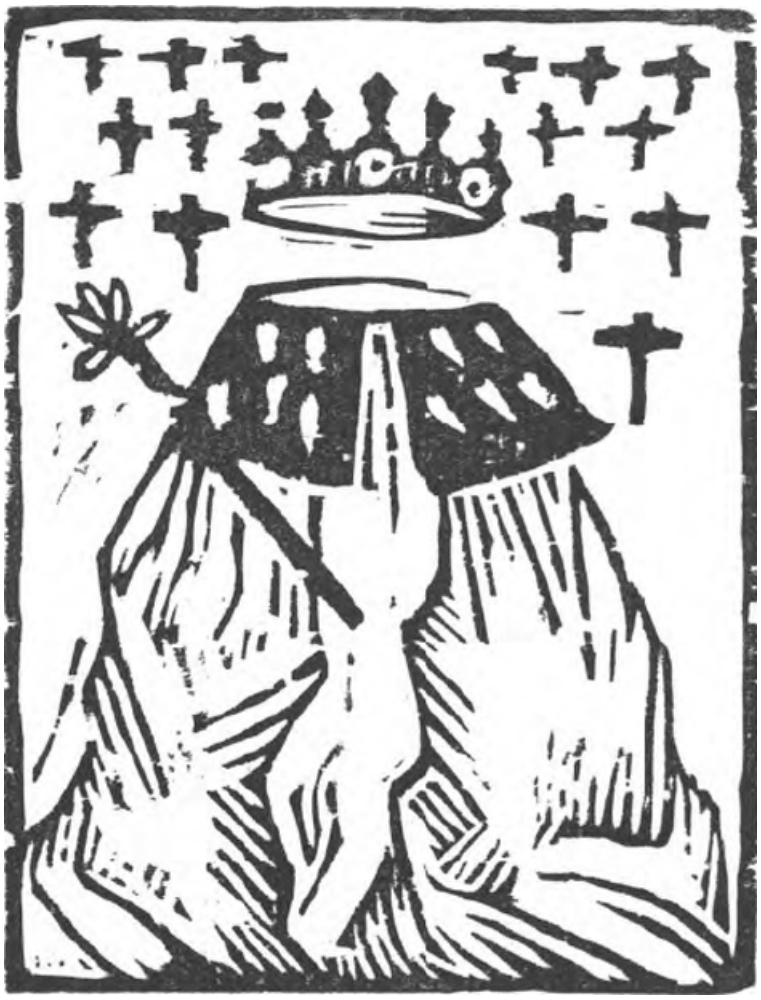

fasen van haar ontwikkelingsproces heeft vastgelegd. Er was een tijd dat Gij toovenaars waart en wijzen. Er was een tijd waarin Gij U door heldenmoed of veldheerschap de kroon verwierft. In later eeuwen waart Gij machtige monarchen, al naar gelang Uwer persoonlijkheid, weldoeners van Uw volk of machtsmisbruikers. Thans, want aldus heeft het ontwikkelingsproces der menschelijke orde op aarde de machtsverhouding in Uw koninkrijk gewijzigd, berust Uw macht niet meer op Uw persoonlijkheid of Uw geboorterecht, maar op een grondwet.

Want er is veel veranderd sedert de prilste jeugd der menschheid...

Er is veel gebeurd en veel veranderd sinds de onbezorgde dagen, waarin onze eigen prille jeugd met ingehouden adem te luisteren placht naar de sprookjes van wijze koningen, booze koninginnen en liefelijke prinsessen...

Sinds wij als kinderen, krampachtig vastgeklemd aan de hand van onze begeleiders, voor de eerste maal die sprookjeskroon en gouden koets in werkelijkheid aanschouwden en dit onvergetelijk beeld - van jockeys op zwartsatijnen paardenruggen, van goud en hermelijn, van huizengevels die als trillend

licht zwevend in het ledig hingen, en van wonderlijke bloemen en fonteinen die fonkelend openspatten en in den nacht verzonken - zorgvuldig in ons hart bewaarden als een kostbaar visioen van pure poëzie. Er is veel gebeurd en veel veranderd sinds onze prille jeugd zelf nog legende was...

Wij groeiden op. Wij werden menschen, menschen van onzen tijd. Gematigde, verstandelijke democraten van onze constitutioneele monarchie.

Uw kroon en gouden koets bevrijdden zich allengs van het sprookje en rangschikten zich als monumenten onzer staatkundige traditie, in de architectuur van ons staatsbestel. Als wij U groetten, groetten wij in U de parlementaire eenheid van ons volk, de godsdienstvrijheid en ons vaderland. Maar sinds dood en verderf de bestaande orde van dit werelddeel hebben aangerand, en Uw regeeringen U noopten eldersheen te vertrekken, is er, o Koningen, zeer veel veranderd in Uw koninkrijk.

Honger, dood en armoede hebben het bouwwerk dat door Uw kroon bezegeld werd, ontwricht. Verraad heeft de grondvesten doen scheuren en een bres geslagen in de eenheid van Uw volk. Oorlogsgeweld heeft koloniën en overzeesch gebied al te langdurig

van het moederland en van de kroon gescheiden. Vijf jaar van bitter zelfverweer en zelfbestuur onder een genadeloozen vijand, heeft Uw onderdanen van de tradities van het ineengestorte vaderland vervreemd.

Het was U niet gegeven in dien tijd van rampspoed naast uw volk te staan. Gij waart niet in hun midden toen Uw legers werden weggevoerd, onze helden vermoord, onze Joden uitgedreven en hun kinderen vergast; toen onze dijken werden doorgestoken, onze spoorwegen kapotgebombardeerd, onze industrieën leeggehaald, onze wouden omgekapt, onze steden afgebroken. Geen van de vele tranen die in die jaren hebben gevloeid, werd door Uw hand gedroogd; geen van de jammerklachten door Uw troost bezworen; geen dier terdoodveroordeelden door Uw woord gesterkt.

Als weezen hebben Uw rijksgenooten den bitteren strijd gestreden. Als weezen hebben zij bij elkander steun gezocht. Als weezen hebben zij zich verzameld bij de graven van hun dooden en trouw gezworen aan het verbond dat rijk en arm, geloovige en leek, onder den geesel van eenzelfde lot had saamgesmeed, en dat bezegeld werd door den dood der martelaren.

Duidt het Uw onderdanen dan niet euvel, O Koningen, als thans een hechtere band dan die van parlement en kroon hen bindt. Wanneer de eed, gezworen bij de massagraven, zich op een verder doel richt dan de handhaving van het status quo.

In Uwe koninkrijken, o Koningen, is zeer geleden. Die zich gevrijwaard meenden tegen honger en gebrek, hebben gebrek geleden. Die zich veilig waanden achter het bolwerk van hun naam of hun bezit, zijn uit die bolwerken verdreven en zwerven dakloos door het land. Die nimmer leden, hebben het leed der lijdenden aan den lijve ondervonden. Het is hun duidelijk geworden dat, ondanks parlement en internationaal gerechtshof, de mensch nog steeds een vogelvrije is.

Duidt het Uw onderdanen dan niet euvel, o Koningen, wanneer zij zijn gaan twijfelen aan de deugdelijkheid van het vooroorlogsch staatsbestel. Wanneer de zaak van hen die altijd dupe waren, thans ook hun zaak geworden is, wanneer zij thans de vogelvrijen, hun broeders in den nood, verkiezen boven Uw hovelingen. Wanneer hun eed van trouw niet slechts de veiligheid van den staat maar de veiligheid der menschheid geldt.

Duidt het hun niet euvel, wanneer zij thans in de massagraven, en niet meer in Uw kroon, de eenheid groeten van alle volkeren en rassen op deze aarde. Want er is veel veranderd tijdens Uw afwezigheid. Want op den langen weg dien gij hebt afgelegd hebben de bittere ervaringen der afgeloopen jaren een nieuwen mijlpaal in het ontwikkelingsproces der menschelijke samenleving vastgelegd...

Aan de ouderen

Ouderen..... Gij maakt u groote zorgen over de jeugd. Gij vraagt u bekommerd af wat er wel van haar bandeloosheid worden moet. Want uw zonen hebben het pad der eer verlaten en zijn verdwaald geraakt in den doolhof van den zwarten handel, terwijl uw dochters wegvluchten uit uw waakzame bescherming en onschuld en gezondheid verkwisten in het hasardspel van de liefde....

Het baart u veel verdriet dat gij aldus de jeugd, die trots van uw ouderdom en de bloem van het vaderland, moet zien verworden.

Vanaf uw kansels en spreekgestoelten, met behulp van pers en radio, thuis en in de scholen, spreekt gij haar toe en laat gij haar uw waarschuwingen hooren. Gij spant uw beste krachten in om de verdwaalde schapen terug te voeren tot hun geestelijke herders en hun stal.

Maar als gij u zoozeer bezorgd maakt om de jeugd hoe kon het dan gebeuren dat zij zoover van huis verdwaalde...? Hoe is het dan gekomen dat gij haar verloren hebt?

Is daar wellicht de oorlog schuld aan...? De booze oorlog, dien niemand heeft gewenscht maar die desondanks als een dief in den nacht uw veilige

haardsteden overvallen heeft en al wat gij hadt opgebouwd met één slag heeft vernietigd? Als dat zoo is dan moet gij die verwildering niet verwijten aan de jeugd maar aan den oorlog. En als oorlog inderdaad een zoo ernstig gevaar oplevert voor de jeugd, hoe komt het dan dat gij, die toch voor dien oorlog in de geheele wereld de leidende positie innaamt, terwille van de jeugd, dien oorlog niet hebt afgewend? Want al heeft de jeugd er zeker schuld aan dat zij al te veel en al te onverantwoordelijk haar eigen wegen gaat, het is toch zeker niet haar schuld dat deze oorlog over haar jonge hoofden is losgebarsten. Als iemand daaraan schuld heeft dan zult gij, ouderen, dat toch moeten zijn.

Maar u treft geen schuld, want geen van u wenschte dezen oorlog; geen van u heeft aan de mogelijkheid ervan geloofd.

De besten onder u - en het zijn alleen de besten tot wie de dagen spreken - hebben zelfs zoo hardnekkig het nadersluipende gevaar ontkend dat de vijand hen uit bed moest halen eer zij begrijpen wilden wat er gebeuren ging. Gij geloofdet zoo hardnekkig in de juistheid van uw politiek, uw overtuigingen en uw ambities dat gij allen te zamen dezen oorlog bewerkstelligd hebt.

Want gij, economen, hebt ge niet, ondanks de waarschuwing van overproductie en werkeloosheid, een systeem gehandhaafd dat zich zonder oorlog niet staande houden kon...?

En gij, groot-industrieelen, hebt ge niet met uw monopolies stelselmatig het evenwicht op de markt verstoord...?

En gij, politici, hebt ge niet, in plaats van een rechtvaardige gemeenschap der volkeren op te bouwen, ten koste van de andere staten de machtspositie van uw eigen staat versterkt?

En gij, wapenfabrikanten, hebt gij er niet voor gezorgd dat het den kwaadwillige die naar de wapens grijpen mocht, nimmer aan wapens zou ontbreken? Gij, technici, hebt gij uw vindingrijkheid niet al te gaarne ter beschikking van de oorlogsindustrie gesteld...?

Gij, kerken, hebt gij niet de woorden van het evangelie tot instrument gemaakt van uw wereldlijke ambitie en den massamoord gesanctionneerd...? Gij, menschen van wetenschap en kunst, hebt gij u niet opgesloten in uw ivoren torens en in het drama van deze wereld de Pilatus-rol gespeeld...?

Gij, ouders, hebt gij niet uw kinderen opgevoed in

vooroordeelen van ras en stand-verschil en daarmee het zaad der tweedracht in hun hart gezaaid...?

En gij, arbeiders en soldaten, hebt gij niet toegelaten dat men u tot dupe maakte...?

Hebt gij niet allen, ouderen, ijverig uw steentje bijgedragen tot deze wereldramp?

En nu verbaast gij u dat de jeugd verwilderd is en beklaagt u dat zij niet meer naar u luistert...

Maar gij moest eerder dankbaar zijn dat zij u niets verwijt. Dat zij u niet ter verantwoording heeft geroepen voor hetgeen gij in de vijfentwintig jaar van wapenstilstand die gij ter beschikking hadt, hebt gedaan en hebt verknoeid. Gij moest eerder verbaasd zijn dat zij u zelfs niet heeft verweten dat gij het hebt gewaagd die jeugd die leven wilde, na vijfentwintig jaar nogmaals naar het front te zenden.

Want zij verwijt u niets, die jeugd waarover gij u zoo beklaagt. Zij is filosofischer dan gij en heeft ondanks het vele vuil dat zij heeft moeten zien en het vele vuil waarmee zij, voor uw wereld en uw tradities, uw monopolies en uw wapenindustrieën, gedwongen werd zich te bezoedelen haar generositeit behouden.

Neen, zij verwijt u niets. Maar waarom zou zij naar

u luisteren...? Denkt ge dat zij niet opmerkt hoe gij met uw vernieuwde vooroordeelen van standverschil, met uw verscherpt antisemitisme, met uw sournoise propaganda tegen den Oostelijken bondgenoot en met uw onverbeterlijke neiging om de woorden van het evangelie ijdel te gebruiken, nog steeds hardnekkig in uw oude fout volhardt...?

Zeker, bezorgde ouderen, de jeugd is min of meer verwilderd. Maar wat hebt gij haar als grond gegeven onder haar onzekere voeten...? Een no man's land tusschen uw gevaarlijke behoudendheid en een wereld die een puinhoop is. Laat het u dan niet verbazen dat, waar gij van dezen oorlog zoo goed als niets geleerd hebt, de jeugd ook niets heeft kunnen leeren.

Maar al heeft zij niets geleerd, zij heeft gelukkig veel verleerd. Zij heeft althans verleerd zich veilig te voelen achter een masker. Heusch, zij verbeeldt zich niet dat zij het beter doen zal dan gij het deedt, maar zij is er zeker van dat zij het ook niet slechter doen zal. Tobt dus niet te veel, bezorgde ouderen, want als gij allen reeds lang begraven zijt, zal deze zelfde jeugd de harde taak volbrengen om uit den chaos dien gij haar hebt nagelaten, een nieuwe wereld op te bouwen.

Zij zal daarbij wellicht niet altijd uw voorbeeld volgen. Vele van uw vooroordeelen en tradities zullen zeker door haar uit den weg worden geruimd. Uw kerk zal wellicht haar wereldlij ke macht verliezen.. wettige en onwettige geboorten zullen wellicht volgens een nieuwen maatstaf van moraal worden erkend.. uw monopolies zullen wellicht verdwijnen.. Veel van wat u dierbaar is zal vernietigd worden, maar niet de jeugd... Wij, ouderen, wij zullen sterven met alles wat verouderd aan ons was. Maar de jeugd - zelfs deze verwilderde en uit den band geslagen oorlogsjeugd - zal leven, want zoo wil het de natuur.

Laat dit uw troost zijn, ouderen, die helaas niet met een onvermengd gevoel van trots kunt terugzien op den arbeid uwer handen...

Aan de jongeren

Daar staat ge dan, nu de vijandelijkheden geëindigd zijn... Nog buiten adem van uw wedloop met den dood; verbaasd dat gij nog leeft; met oogen die nog zoo vol zijn van de beelden der achtervolging dat zij niet dadelijk wennen kunnen en verbouwereerd de vrienden zoeken wier plaatsen leeggebleven zijn op dit appèl...

Daar staat ge dan in uw bijelkaargeraapte kleeren; zonder das; wat mager voor uw leeftijd; en nog erg jong.

Ja, jongeren, daar staat ge dan en voor u ligt de wereld. Een wereld die gij eigenlijk nog nooit bekeken hadt. Een wereld die, als gij, wat mager is en verwaarloosd; ouder dan gij maar niet welvarender of meer bezadigd; een wereld die, als gij, opnieuw beginnen moet.

Wat ge van haar kunt overzien, is niet veel moois. Een toren waarvan de spits is afgeknapt, wat huizen scheelinelkaargedrongen, een brug die gebroken in het water ligt, een uitgebrande auto, een verzakte dijk, rails die met rare krullen de lucht in steken... Ge kijkt ernaar met uw oogen die nog wat onwennig zijn maar het beeld is u niet vreemd. Het doet u denken aan iets dat u dierbaar is; iets dat u na staat

en nog zeer dicht bij u ligt... Aan den oude rommelzolder uit uw jeugd met zijn vervelooze afgedankte meubels, het versleten kleed, den speelgoedtrein omvergeworpen in een hoek, het hobbelpaard zonder kop... aan uw verzamelingen van scherven, roestige spijkers, stukjes blik, den kapotten verrekijker en het kompas... aan al die schatten die de wereld van uw fantasie bevolkten met een menigte van fascineerende aanwezigheden...

Waren zij niet vandaag uw jungle... morgen uw schip, en overmorgen uw heldhaftig leger..? Voerde het kompas u niet naar alle hemelstreken..? En waart ge niet Gulliver wanneer de verrekijker het speelterrein gereduceerd had tot een Lilliputtersland..? Werd ooit een voorwerp te oud of te kapot bevonden om in het laboratorium van uw kinderfantasie te worden omgetooverd tot een nieuwe vreugd..?

Daarom waarschijnlijk - juist omdat ge nog zoo jong zijt - schrikt deze wanordelijke kapotte wereld u niet af en hebt gij u zoo gemakkelijk en zoo zonder voorbehoud durven toevertrouwen aan haar chaotisch spel.

Het eerste dat uw aandacht trok waren de doortrek-

kende soldaten. Uren en dagen hebt gij rondgeslenterd tusschen de walmende benzineblikken, de tenten, de keukenwagens waar ge als jonge honden de kruimpjes opvingt die u door goedmoedige soldaten werden toegeworpen... bij de workshop met zijn stoomende en ratelende machines... tusschen het staal en de geschutten van de tanks... in het rumoer en het avontuur van dit groots opgezette kampement. Gij, jongens, ge hebt u snel vertrouwd gemaakt met de gewoonten van die nieuwe vrienden. Ge hebt geleerd te rooken, te dobbelen en te drinken. En gij, jonge meisjes, ge hebt u roekeloos toevertrouwd aan hun sterke armen en gulzig het zoet vergif geproefd van hun vrijgevochten liefde.

Hoe kon het anders, jeugdige vrijbuiters die gij waart, nauwelijks ontwassen aan de onbeperkte vrijheid van uw kinderrepubliek en opgegroeid in de vogelvrije wereld van de illegaliteit. Ge kendet niet anders dan het avontuur, en buiten uw ontmoeting met de frontsoldaten was er immers niets in die kapotte wereld dat uw speelsche jeugd voldoening geven kon...

Toen de legers verder trokken zochten velen van u een onderkomen in de vrijbuiters wereld van den

zwarten handel, of sloten zich bij de legers aan om elders avontuur te zoeken.

Terwijl de ouderen zich moeilijk schikten in de nieuwe omstandigheden en zich verschansten in hun vooroorlogsche gewoonten, hun villa's en hun bloementuintjes, koost gij zonder aarzelen de straat met haar bioscopen, haar druk verkeer, haar slordig oorlogsbeeld en haar toevallige ontmoetingen.

Ge steldet niet de eischen aan het leven die de ouderen daaraan stelden. Comfort hadt ge immers nauwelijks gekend. Goede kleeren herinnerdet ge u niet meer. En ge hadt te vaak in stroo geslapen of in de open lucht om nog naar huiselijkheid te verlangen. Daarom zwerft ge dan ook liever langs de straat in uw bijelkaargeraapte kleeren, met uw levendige oogen die nog steeds niet zijn gewend, en met uw duizend listen en behendigheden die ervoor zorgen dat het u nooit aan sigaretten, aan een borrel en aan geld ontbreekt.

Overal waar iets te doen is, op de pleinen, bij de kazernes, op de kruispunten van de groote wegen, verbeuzelt gij, zooals de ouderen dat noemen, daarom thans uw tijd.

Maar hoe kan het anders... Ge zijt nog jong. Ge zijt

nog maar net ontkomen aan uw wedloop met den dood. Ge moet nog wennen aan de gedachte dat ge leeft en dat het leven langer duurt dan de jeugd.

Immers, vandaag of morgen, als het gemakkelijk spel van den zwarten handel en het gemakkelijk spel der liefdesavonturen u zal gaan vervelen zooals elk gemakkelijk spel eenmaal onherroepelijk verveelt, zult ge, teruggekeerd naar den goeden ouden rommelzolder, dankbaar zijn de trouwe vrienden uit uw jeugd terug te vinden: de scherven, de stukjes blik, den verrekijker en het kompas... En ge zult al die kapotte dingen liefkoozend door uw handen laten gaan.

En rond de afgeknapte torenspits zal uw fantasie een nieuw en sierlijker monument tevoorschijn tooveren, en het vormelooze puin zal ruimte openen voor een grootscher huizenplan. En waar de brug gebroken in het water ligt, zal uw geest stoutmoedig de formule schetsen die de techniek der toekomst in nieuwe banen leiden zal... Want geen ding immers is ooit te oud of te kapot om in het laboratorium van uw fantasie te worden omgetooverd tot een nieuwe vreugd.

Het zal u niet ontmoedigen dat de wereld waaraan

uw kundigheden zich moeten toetsen zulk een kapotte wereld is. Want men bouwt eerder een nieuwe wereld op uit puin, dan uit een bouwwerk dat vastgekluisterd ligt in een vergaan verleden.

Neemt gij, o jongeren, deze leege wereld dan in bezit. Want de ouderen die te zeer zijn gewend aan de begrensdheid van hun villa's en hun bloementuintjes, krijgen ruimtevrees als zij voor die leegte staan. Ontfermt gij u dan over deze kapotte wereld. Want gij, jongeren, hebt haar lief omdat zij, als de oude rommelzolder met zijn versleten meubels en zijn scherven, uw eigen wereld is...

Aan Walcheren

Waar uw zwarte schuren stonden, ligt het water. Waar de hoefslag van uw sterke paarden den grond deed dreunen, ligt het water.

Waar uw gekleurde hekken arabesken teekenden in het groen, ligt het water.

Waar uw vogels tjirpten en uw paaschlelies bloeiden, ligt het water.

Waar uw graan zich op den zeewind wiegde, ligt het water.

Waar de warme adem van uw koeien dampte tusschen het glanzend gras, ligt het water.

Waar uw vrouwen, rechtop en zorgeloos, haar sier van goud en kantwerk droegen, ligt het water.

Waar zij uw zonen baarden en uw vaderen begroeven, ligt het water...

Binnengedrongen met andermans wapenen binnen uw dijken, heeft het kolkend en schuimend water zijn ijverzuchtig geweld aan u gepleegd. Het heeft uw huizen losgewoeld, uw boomen ontworteld en tot in de diepste diepten van haar vruchtbaren schoot uw aarde dor gemaakt. Met zijn zilte zwaarte heeft het van dier en plant het ademend leven uitgeroeid. Het heeft de teedere welvingen van uw bodem genivelleerd en uw bloeiend lustoord als een dooden

zeearm toegevoegd aan het gestaltelooze water dat rond uw kusten dringt.

En nu is het stil geworden op uw eiland. Binnen den gekartelden rand van uw duinen gevangen als in een schelp, ligt het water zwaar en geluidloos uitgespreid over het verzonken mozaïek van uw blinkend landschap. Tusschen de struiken waar uw vogels nestelden, wroet nu de krab; aan den wegrand waar uw kinderen speelden, wiegelt wezenloos de vormelooze weekte van de kwal.

Het hart dat u heeft liefgehad weet dat het u voor goed verloren heeft, maar het aarzelt dit te aanvaarden. Want uw stilte ademt nog en uw prachtig licht dat als kantelende opalen door het water zinkt, houdt tusschen de wanhoop en de hoop het glanzende geluk nog zwevende.

Want nog leeft uw schoonheid, Walcheren. Nog zegeviert uw licht over de doodskou die zich in u vastgezogen heeft. Nog draagt de open schelp van uw geschubden duinrand haar opalen vracht van licht en water als een kostelijk geschenk. En nog zijn uw dorpen evenzooveel bloemenmanden.

Nog leeft gij, Walcheren, en ligt uw kleinood veilig tusschen de witte schulpen van uw duinen. Nog trilt

de vreugde van uw Arcadië in het sidderend licht. En nog herkent het hart dat u heeft liefgehad onder de zilte stilte den brozen wiekslag van uw vogels, den dampenden adem van uw vee, den hoefslag van uw paarden, den geur der meidoorns en de zoete warmte van uw gebenedijden grond. Nog is uw blinkend landschap als een verborgen parel aanwezig in de opalen diepte van uw schelp.

Want teveel oogen zien u nog en te veel harten weigeren nog u prijs te geven.

In de arken Noachs waar zij zich hebben teruggetrokken, waken uw mannen over uw verdronken akkers die ook de hunne zijn. Wakend en wachtend, zonder haast en zonder angst, tot de dagen der beproeving voleindigd zullen zijn, bespieden zij uw slaap. Want zooals de sneeuw den arbeid stillegt en het land vervreemdt, maar eenmaal onherroepelijk smelten moet, zoo immers zal ook dit water dat het land vervreemd heeft, eenmaal onherroepelijk moeten wijken om deze aarde die hun erfgoed is weer aan hen vrij te geven.

En zooals uw mannen de wacht betrokken hebben over uw verzonken land, waken uw vrouwen over uw goud en kantwerk. Rechtop en zorgeloos in de

kleine speelgoeddorpen waar haar nijvere levensvreugde nauwelijks ruimte vindt, pronken haar kleurige gestalten te midden van het water als feestelijke bouquetten. Rechtop en zorgeloos als de paaschlelies die haar tuintjes sierden, bloeien zij rond de stilte van uw slaap.

Het hart dat u lief heeft, Walcheren, huivert voor den morgen waarin de dagen der beproeving voleindigd zullen zijn en uw open schelp het vijandig water terug zal hevelen in de zee. Want wat thans de koelte is van uw sluimering zal dan uw doodskou zijn.

Vergeef het dan aan het hartstochtelijk hart dat u heeft liefgehad, wanneer het zich niet overwinnen kan mede te helpen aan het dichten van uw dijken. Wanneer het de bedrijvigheid der stoomgemalen als het kisten van een doode schuwt.

Gun het nog deze weinige oogenblikken van geluk in de opalen vreugde van uw sluimerend sterven. Laat het zich nog tot het laatst mogen doordrenken met uw licht. Laat het nog tot het laatst den warmen adem van uw koeien liefkoozend langs zich voelen strijken en den hoefslag hooren van uw sterke paarden en het tjirpen van uw vogels en den golfslag die

zich aan uw duinen breekt. Laat het zich tot uw laatsten ademtocht verzadigen mogen aan den geur der meidoorns en zich mogen koesteren in de zoete warmte van uw grond...

Want het zal koud zijn, Walcheren, bitter koud rond het hart dat u heeft liefgehad, wanneer ook deze laatste echo van uw lied waaraan het zich had vastgeklampt, verwaaid zal zijn boven het puin van deze wereld...

Aan Indonesië

Driehonderd jaar lang hebt ge moeten dulden dat de ongewenschte blanke vreemdeling de lakens uitdeelde in uw land. Driehonderd jaar lang hebt gij lijdelijk moeten toezien hoe zijn Westersche vakkennis en techniek den rijkdom van uw bodem aan u onttrok; hebt gij hem uw rubber zien verzamelen, uw olie zien winnen, uw rijst zien oogsten en moeten toestaan dat hij uw koffie, thee en specerijen verscheepte naar het onbekende werelddeel waar geen der uwen burgerrecht bezat.

Driehonderd jaar lang hebt ge het u moeten laten welgevallen dat hij uw steden moderniseerde, spoorwegen door uw velden trok, fabrieken bouwde, hospitalen en laboratoria installeerde en met den rommel en den smoor van scheepswerven en dokken uw ongerepte kusten schond.

Driehonderd jaar lang hebt gij toe moeten laten dat een ziel, vreemd aan de uwe, zijn vreemde woning bouwde in uw gordel van smaragd.

En driehonderd jaar lang hebt ge dien ongewenschten vreemdeling die uw rust verstoorde, stilzwijgend gediend, ofwel u teruggetrokken binnen den gesloten muur uwer tradities en u stilzwijgend van hem afgekeerd.

Want driehonderd jaar lang hebt gij gezwegen en driehonderd jaar lang heeft het kleine land, dat u aan zich onderworpen had, van uw stilzwijgen geprofiteerd. Zijn pakhuizen lagen volgestapeld met uw waren. Zijn schatkist puilde van het goud dat aan uw grond onttrokken werd. Duizenden in het kleine land, die nooit een voet op uw bodem zetten, leefden in weelde op uw hoorn des overvloeds. De koopvaardijvloot groeide tot een wereldvloot. Dank zij uw rijkdom wist het kleine land, dat nijver was en ondernemend, zich een plaats te verwerven op de wereldmarkt. Want er was ruimte in uw wijde land voor al zijn werkkracht en al zijn grillen: ruimte voor den pionier die de vleugels wenschte uit te slaan, ruimte voor den fantast die in het moederland zijn kansen had verspeeld en er was toekomst voor de velen die in het overbevolkte moederland toekomstloos gebleven zouden zijn.

Zooals het lichaam leeft door de lucht die het ademend tot zich neemt, zoo leefde het kleine land door u. Maar zooals de longen de lucht die zij tot zich nemen verwerken tot nieuw bloed, zoo heeft ook, zonder dit te bedoelen en wellicht zonder dat dit door u begrepen werd, de Westersche techniek van den

blanken vreemdeling in uw lichaam van smaragd de cellen geconstrueerd waarlangs de bloedsomloop der wereld zich door uw aderen verspreiden kon. Zonder elkanders vriend te zijn of elkanders vijand, ja zelfs zonder elkander te verstaan, hebt gij u over en weer onontbeerlij k voor elkaar gemaakt; hebt gij, te zamen, tusschen Oost en West, een band gesmeed die hechter is dan gij misschien zelf erkennen wilt. En thans, na driehonderd jaar van dubbelzinnig zwijgen, is het oogen blik gekomen waarop gij dan eindelijk met elkander spreken moet.

Gij, Indonesië, hebt uw woord gezegd; een woord waarvan geen die voor het recht der vrije volkeren gevochten heeft, het goed recht ontkennen kan.

En nu is het aan den blanken vreemdeling zijn woord te spreken.

U, Indonesië, is het wellicht om het even welk antwoord hij u geven zal. Want voor u is de tijd vervuld. Uw volk heeft de keten afgeschud en het woord dat de ziel uit haar slavernij bevrijdt, is uitgesproken en vleesch geworden in uw midden. Wat ook de toekomst brengen mag, de dageraad der vrijheid zendt u reeds zijn licht.

Maar voor al de velen die nog in verdrukking leven,

voor allen die nog gebukt gaan onder den vloek van den rassenhaat - en ook voor ons, blanken, die zich schamen over deze vrijheidlooze wereld die zich Christelijke beschaving noemt, is het van groot, ja zelfs zeer groot belang wat het kleine land antwoorden zal.

Zal het den gemeenschappelijken strijd, door de vereenigde volkeren gestreden, bekronen met een daad van vertrouwen in dien nieuwen volkerenbond of zal het dien volkerenbond verraden en zwichten voor de hebzucht van het imperialistisch kapitaal..? Zal het, als eerste onder de volkeren, naar voren treden om een vrijwillig offer te brengen aan den vrede, of zal het, aangespoord door zijn te machtige bondgenooten, zich opnieuw verstrikken in oorlogspolitiek...?

Zal het u als een vriend de hand toesteken, of zich opnieuw verschansen achter een dubbelzinnige voorzichtigheid...?

Zal zijn antwoord een uitdaging durven zijn aan het wantrouwen dat deze wereld onbewoonbaar heeft gemaakt, of zal het integendeel van dat wantrouwen slechts een nieuwe formuleering zijn...?

Driehonderd jaar lang hebt gij, zonder elkanders

vriend te zijn of elkanders vijand, stilzwijgend naast elkaar gewerkt. Naast elkaar hebt gij de rijstvelden beplant, de aanplantingen van rubber gecultiveerd, het suikerriet verwerkt; hebt gij dezen rijken bodem, ten behoeve van de geheele menschheid, productief gemaakt.

In een verhouding van schromelijke ongelijkheid, gehandicapt in uw samenwerking door een achterlijke koloniale politiek, uitgezogen door het imperialistisch kapitaal, hebt gij niettemin te zamen het fundament gelegd voor de samenwerking van Oost en West zonder welke de dichtbevolkte wereld niet meer leven kan.

Laat dit dan uw bondgenootschap zijn en de basis van uw wederzijdsche vrijheid. Laat de blanke vreemdeling zich haasten het onrecht te herstellen dat zijn verouderd imperialisme aan de volkeren van het Verre Oosten heeft aangedaan. En laat het Oosten zich bereid verklaren mede te werken aan een rechtvaardiger bevoorrading der wereld. Want heel de vakkennis van het Westen en heel de rijkdom van het Verre Oosten zijn noodig om de menschheid te bevrijden van haar angst om het dagelijksch brood.

Laat, Indonesië, nu gij eindelijk uw zwijgen hebt verbroken met hetzelfde woord dat in West en Oost nog op de lippen van duizenden onderdrukten brandt, dit woord de strijdkreet zijn waaronder gij, als een vrij volk naast de vrije volkeren, u zult scharen in den strijd om de nog steeds verdrukte menschheid te bevrijden van dien angst die als oudste en machtigste despoot nog steeds de teugels van het bewind in handen houdt.

Laat uw nieuwe bondgenootschap met den blanken broeder het vredesverdrag zijn tusschen de grondstoffen dezer wereld en het organiseerend menschelijk genie.

Laat, Indonesië, voortaan uw gordel van smaragd niet slechts den evenaar, maar de geheele wereld sieren...

Aan den vrede

Gij waart zeer dicht bij ons in de tijden der verdrukking. Gij waart voortdurend in ons midden.

Gij waart aanwezig tusschen de frontsoldaten der vereenigde legers die, vechtend voor de gemeenschappelijke zaak, zonder aanzien van rang of nationaliteit elkanders leed hielpen verlichten. Gij waart aanwezig in de concentratiekampen waar het hart kracht putte uit uw lied. Gij waart aanwezig in de rangen der illegale strijders wier oogen blonken van uw spiegelbeeld. Gij waart aanwezig in de gesloten huizen der achtervolgde burgers waar uw bezielend woord den kreet van angst bedwong.

Als het beloofde land van onze hoop lag uw gelukzalig eiland in ons midden, beschermd door de aaneengesloten rangen onzer saamhoorigheid en, door ons aller waakzaamheid, beveiligd tegen verraad.

Zoolang de vijand u bedreigde wisten wij dat wij u verdedigen moesten als ons eigen vleesch en bloed. Zoolang de vijand ons bedreigde wist gij dat gij veilig bij ons waart.

Maar toen de vijand terugtrok, zijt gij ook verdwenen. Niemand weet meer wanneer en hoe, maar velen hebben uw heengaan waargenomen aan de leegte die gij achterliet.

Zijt gij het, Vrede, die ons hebt teleurgesteld, of waren wij het die faalden tegenover u..? Was uw gelukzalig eiland misschien een zinsbegoocheling geweest van onzen angst, of werd het platgetreden door de zegewagens der overwinnaars en de ruwe voeten van ons hossend feestgewoel..?

Waart gij het die ons verliet, of zijn wij het die u hebben uitgedreven..?

En toch was het in úw naam dat de frontsoldaten als broeders naast elkander stonden. Toch was het in úw naam dat de martelaren den dood trotseerden en de achtervolgden bleven hopen. En het was in úw naam dat de dagen spraken...

Vijf jaar lang waart ge aanwezig in ons midden als de uitgestoken hand van een dierbaar vriend; als de ziel van onzen strijd; als het anker waaraan onze toekomst vastgeklonken lag. Vijf jaar lang werd uw bezielende gestalte door al wie streed gezien, uw heldere stem door al wie streed vernomen. En vijf jaar lang heeft onze gezamenlijke goede wil borg voor u gestaan. Maar toen de wapens werden neergelegd, zijt gij weggevlucht uit ons midden en, smartelijker dan de martelingen door den vijand aangedaan, is thans voor wie uw heengaan heeft

bemerkt het heimwee naar u dat het hart verteert. Gij zijt weggegaan en gij zult niet spoedig wederkeeren. Want gij, die geen goederen bezit, geen naam, geen bank-account, waar zult gij, nu de oorlog is beëindigd en eigenbelang weer voorrang heeft, huisvesting vinden?... Wie zal nog, nu het gevaar geweken is, bereid zijn een plaats voor u in te ruimen, u een bed te spreiden of u belangeloos te voeden?... Wie, in deze wereld van handelslieden en dobbelaars, bekommert zich nog om u nu overal tusschen het puin de kleine winst weer zoo begeerlijk met haar gunsten leurt?...

Neen, gij zult niet spoedig wederkeeren. Want gij die de hooge lucht behoeft van den bevrijden geest, hoe zoudt gij kunnen aarden tusschen de dooden die niet rusten kunnen omdat zij tevergeefs gestorven zijn; tusschen de soldaten die twistziek zijn geworden en baloorig omdat zij, als na iedereen oorlog, wederom bedrogen zijn; tusschen de groote overwinnaars die als bloedhonden den verslagen vijand aan elkaar betwisten; tusschen de oorlogsinvaliden wier aanklacht door het schetteren der fanfares wordt gesmoord; tusschen de collaborateurs wier drijfzand deze aarde onbegaanbaar maakt; tusschen de konin-

gen die kwijnen in hun ontluisterde paleizen; tusschen de ouderen die u verrieden en de jongeren die hun woord nog niet hebben gezegd; tusschen de illegale strijders wier strijd nog niet volstreden is; tusschen het water en het puin dat den glans van stad en landschap heeft gedoofd; tusschen de blanke en de gekleurde rassen die weigeren elkander te verstaan: tusschen de bolwerken en de bunkers van eigenbelang en dogma die de ruimte van den vrijen geest verkaveld hebben tot kleine panden van privé bezit. Gij waart veilig bij ons zoolang het gevaar ons noopte in het open veld te vechten; zoolang de bittere ernst van het oogenblik ons dwong onze verschansingen aaneen te sluiten tot een gemeenschappelijk front. Gij waart veilig bij ons zoolang het oorlog was...

Maar toen de wapens werden neergelegd, bleek de goede wil die zoo krachtdadig den vijand had weerstaan niet opgewassen tegen de taak om u, den vriend, als vriend voor ons te behouden. Want de ongetemde krachten der emotie, waaruit vijandschap haar verbittering put, zijn te woelig om als fundament te dienen voor de geestelijke constructie waarop vriendschap steunt.

O Vrede, wonderlijk kunstwerk door den mensch ontworpen maar eeuwig onvoltooibaar door de onvoltooidheid van dienzelfden mensch, de goede wil die u een tijdlang als een droombeeld van onze hoop in ons midden deed verblijven, was niet bij machte uw droombeeld vorm te geven en als een ongeschreven woord zijt gij weer opgelost in de regens en de winden die langs deze wereld zwerven. Zoolang eigenbelang en dogma den geest houden geknecht zal uw kunstwerk niet worden verwezenlijkt.

Gij zijt weggevlucht en velen hebben zelfs uw heengaan niet bemerkt. Maar de enkelingen, door wie uw vriendschap kostbaarder geacht werd dan de overwinning op den vijand, hebben uw heengaan waargenomen aan de leegte die gij achterliet.

Blijf bij die enkelingen, Vrede. Regen uw heimwee tegen hun vensters en zing uw harmonie door de stilte van hun eenzaamheid. Want iedere zucht uit uw mond die door hen opgevangen wordt, vertaalt uw ziel in de beelden die zij scheppen. Want iedere fractie van uw harmonie die in hun marmer wordt vastgelegd, merkt uw voetspoor, Vrede. Want ieder woord dat, door uw adem vleesch geworden, den geest bevrijdt, is een nieuwe zuil die toegevoegd wordt aan uw Parthenon.

Blijf aanwezig in de regens en de winden die rond onze gesloten huizen zingen opdat de dooden niet vergeefs gestorven zijn; opdat van hen die de dooden overleefden steeds meerderen uw stem vernemen, hun deuren openen en uit hun bedompte huizen naar buiten treden om te zamen den altaarloozen tempel te voltooien waar, in de onbeperkte ruimte van uw schaduwloos azuur, geheel de bevrijde menschheid huisvesting vinden zal.

Breda, Mei-Sept. 1945